

A KOLOZSVÁRI UNITÁRIUS COLLEGIUM JÁTSZÓHELYÉRŐL.

A kolozsvári unitár. Collegiumnak egykor szép számmal voltak fekvőségei, a melyeket hogy 1718-ban miképpen vesztett el, ismeretes e folyóirat olvasói előtt¹⁾ Csudálatos módon egy darabocská hely kikerülte a figyelmet s maig is a collegium birtokában van. Ez az ugynevezett Kismező, melynek története egyházunk tagjaira nem lesz talán egészen érdektelen.

A Kismező mintegy $1\frac{1}{4}$ holdnyi területtel a kőmáli szőlők közt a Nádas terére vezető út mellett terül el, éppen a szőlők végében, ott a hól a szőlők közül kiérő út egyik ága a fellegvár felé felkanyarodik, északról a külvárosi u. n. kismező temető képezvén szomszédtságát.

E hely az alsó kőmál legmagasabb pontján levén, gyönyörű kilátás nyílik róla a város keleti részére s a Szamos és Nádas terére. A belvároshoz közel volta, elegendő terjedelme és mindig tiszta levegője éppen alkalmassá teszik arra a célra, a mire rendelve és 1696. óta használva is volt, t. i. a tanuló ifjúság játszó és üdülő helyének.

Ki és mikor ajándékozta, határozottan tudni nem lehet, mert az iskolai főnök (senior) feljegyezni elfeledte. Az ajándékozó okmány vagy végrendelet sem került még elé, s azt hiszem nem is fog, mert az a gubernialis bizottság, mely 1716. aug.-ban az unitáriusoktól ingatlanaira vonatkozó okmányait bekérte s többé vissza sem adta, minden valószínűség szerint a Kismezőre vonatkozót is elvitte.

Az isk. főnökök által 1626. óta vezetett anyakönyvekben az ugynevezett „Fasciculus rerum scholasticarum“-ban legelőször 1696. máj. 4-én tesz róla az akkori senior említést, ekkor is csak kijavítatik, tehát már ezelőtt jóval használták.²⁾

---

¹⁾ L. „Ker. Magvejtő“ 1877. Collegiumaink megmentése a mult században. 257—288. l.

²⁾ A feljegyzés ez: „Labyrinthum renovavimus. qui ruinam inabatur, incuria enim seniorum neglectus solo fere erat aequatus.“ fasc. r. sch. III, pag. 51.

A tanuló ifjuság 1696. óta e helynek békés birtokában volt egész a mult száz végéig. Az iskolai anyakönyvekben évről-évre be van jegyezve, hogy mely napokon voltak ide játszani s minthogy ez rendszeren szeredán és szombaton délután történt, ugy kell lenni, hogy amult százban nem a csütörtök, hanem e két nap délutánja volt szabadidő. Fentartását, kijavítását is az ifjuság maga teljesítette. Az első éves diákok (novitiusok) az iskola főnök vezérlete alatt kora tavasszal megjelennek, egész kereken sánczokat hánynak, azokat évenként kijavítják, hársfákat ültetnek, „labyrinthust építenek,“ padokat, nyulfogót csinálnak, a honnan gyakran Labyrinthus és nyulfogó névvel emlittetik. Az ily munkálatokat mindig az első éves diákok teljesítik, nem egyszer muzsika szó s egyik-másik pátronus-adta boros hordó mellett. Igy ők javították ki a sánczokat s pótolták ki a fákat 1698. 1712. 1738. 1747. 1757. 1796 és 1807-ben.³⁾

Az utolsó diák, a ki ide fákat ültetett az 1883. elhalt Kelemen Beniamin volt. Többször beszélte e sorok írójának, hogy mint egy Orbok László nevű fiu tanítója K. Nagy Lázárhoz járt kosztra, a hol megismerkedvén a vendégszerető házigazda asztalához hetenként párszor hivatalos Szacsvai Sándorral, a „Magyar Kurir“ egykori szerkesztőjével és jeles pomologussal, megkedvelte és megtanulta az ő híres kertjében és tanításából a gyümölcsfa tenyésztést; a segítségért egész szekér csemetével többek közt eperfával ajándékozta meg, a melyeket 1813-ban sajátkezüleg a Kismezőre ültetett el. A ma is élő régi fák s köztük egy eperfa azt hiszem a Kelemen B. ültetése maradványai.

A Kismező nemcsak játszó hanem menhelyül is szolgált. Midőn ugyanis 1710-ben és 1741-ben a pestis dühöngött Kolozsvártt, az itt rekedt tanulók egy részét az isk. előljáróság deszka épületbe ide helyezte el egy időre.

A szomszédokkal más kellemetlenség nem volt, mint az, hogy azok némelyike olykor-olykor a foglalást megkísérettette. Az ifjuság kérésére azonban a városi tanács a gyepüt mindannyiszor a maga

---

³⁾ Lásd fasc. r. Sch, III. pag. 32; IV. p. 191, 595, 718; V. 149; VII. 369. Érdekes többek közt 1796. máj. ról a következő feljegyzés: „Hoc mense incepimus etiam Labyrinthum jam a longo tempore derelictum in kismező curare, quem post infinita opere atque fatigia accurate restauravimus, opusque integrum feliciter exegimus, Tiliis ircum circa plantavimus, integrum praeterea circum sedibus cespite ornatis coronavimus, Vallum quoque ulnarum circiter 85. Curavimus. fasc. VII. p. 369.

határába visszatétette.⁴⁾ Az ily foglalások és megtámadások egyébiránt rendesen az éberségben és a közvagyon körüli gondosságban szükkölködő rector-professorok alatt történtek. Lehet ugyanis valaki a maga részére kitünő gondos gazda, de nem mindig áll, hogy a ki magának jó, az másnak is jó.

Leszámítva még azt, hogy 1738-ban a hostátiak ezt a helyet a városi tanácstól szőlő helynek kérték, de elutasították⁵⁾ a collegium mint békés birtokos lépett be a jelen százba. Ennek első tiz évében azonban oly oldalról támadtatott meg, honnan kevésbé lehetett volna várni.

A kir. főigazgatótanács ugyanis még 1796. azt rendelte, hogy Kolozsvárnak eladható közhelyei irassanak össze. A városi tanács ezzel kapcsolatban meghatározta, hogy mivel vannak oly közhelyek is, melyeket magán személyek bitorolnak, különbségnélkül minden

⁴⁾ E féle perlekedésre vonatkozó levelek közül egyet érdekesnek látok közölni, az 1746-ról szólót a válaszszal együtt:

Tekintetes Tanács

Bizodalmas jó Uraink!

Ab immemoriali tempore' nemine impediante' Kis-Mezőn (ut vulgo vocatur) pro nostri recreatione usuallatott kis helységetskének edgy darabocskaáját emmekelőtte némellyik Esztendőben elfoglalván Pécsi Ferencz uram; már két esztendeje az nemes város akkori directori, s másoknak feles személyeknek ott való létekbén hittel fagadta volt, hogy maga onnan beveszi gyepűjét a maga határára. Kérjük azért nagy alázatossággal a Tkts. Tanácsot, Jó Urainkot manutenealljanak bennünket ez kús mulattságos helyyetskében, és méltóztassanak porontsolni ő kegyelmének, tégye gyepűjét arra az helyre az meddig az Oculatorok ő Kegtmek által, a Tkts. Tanács engedelméből ő kegtmenek ki méretett. Isten Tkts. Jó urainkat kívánt jovaival áldgya meg szivből kívánnyuk, és maradunk:

A Tkts. Tanácsnak

mindenkori alázatos Szolgái
a Kolozsvár Unitarium Collegium Tagjai.

Ao 1746 22-da Juny In Senatu Claud. Causa in prmissa Honorabilem Franciscum Sombori inter, et Franciscum Pécsi ad Senatum provocata Sequens Sortiti ibidem.

Deliberatum.

Mauere Deliberationem Emissorum. cum hac tamen poenae mitigatone, hogy Cantor Sombori Ferentz ő Kigyelme adgyon tizenkét Forintokat, a költéségbén penig mind a két Litigans Fél Equaliter concurrallyon, Imponáltatik praterea Pécsi Ferentz ő Kegyelmének, hogy a Labirinthus, és Deákok Játko helyyeből occupált földet rescindállya s gyepűjét Szőlőjéig vegye. A feljáró Mesgyének is alkalmatosságát ugy igyekezzék mind a két fél moderálni, hogy ha panaszs jön iránta, mind az két fél ujabb kárt fog vallani Szőlő tőjek rendeibe.

E Protocollo Sedriae Magistrualis Claud.

Extradat per Juratum eiusdem

Civitatis Claudiopolis Notarium
Thomam Bús.

⁵⁾ Lásd fasc. r. Sch. IV. 595.

városi földek nyomoztassanak ki és irassanak össze, annyival is inkább, hogy a mely földekre a városi közönségnek ezután is szüksége lesz, azokról legyen hiteles levél. Ezen határozat következtében a város helyei borozdáról-borozdára ugy a kőmáli szőlők környékei és a fellegvár körül levő puszták fel is mérettek.

E munkálat közben némelyek vitatni kezdték, hogy a Kismező is a város tulajdona, a miből évekig tartó perlekedés keletkezett. Hiába mutatta föl a Colleg. rectora Körmöczy János, az 1696-tól szóló világos bizonyítékok egész sorát, hiába utalt arra, hogy ez a hely a püspökeink által az oskolák ingatlan javairól és kegyes alapítványokról készített, s az udvarhoz is felterjesztetett lajstromban mindig bennfoglaltatott, hogy a Brukkenthal-féle Conscriptioban a város birtokai sorában fel nem vétetett, sőt a II. József alatti felméréskor a mi oskolánk részére méretett és taxáltatott: a városi hatóság habár a Conscriptióból ki is hagyta, 1810-ben a megújított sánczokat nemcsak betöltetni rendelte, hanem a fellegvár felől lefolyó viz az utat megrongálván, azt is e magasabban fekvő hely ponkjára kitétette, szóval egészen kezét tett reá. Ugyanekkor a katonai hatóság is valami raktár-félének kérte a várostól. A hostáti agyag-ásók is, a kiktől eddig is nehezen lehetett oltalmazni, a kedvező alkalmat szintén felhasználták s oly derekason hozzáláttak az agyag hordáshoz, hogy a temetőfelől máig is nagy terjedelmű gödör van.

A consistorium látva a végső veszélyt, ugy segített magán, hogy a Kismezőt 1810. jul. 28-án kelt szerződés mellett 120 frtért eladta N. Nagy Lázárnak, Nagy Elek későbbi főgondnokunk édes apjának, a ki a collegium felügyelő egyik gondnoka s Kolozsmegyének híres befolyásos főbírája volt, oly módon hogy ő és neje életökig birják s mindkettőjük halálával minden fizetés nélkül szálljon vissza a collegiumra. A Nagy Lázár befolyása kedvező fordulatot adott a pernek, mely ugy látszik a gubernium elé került. Molnos Dávid rector ugyanis 1813. mártius 8-ról a városi tanácshoz intézett kérelmében azon alapon sürgeti a biztosok kiküldését, mert a gubernium meghatározta „hogy a végre kinevezendő magistratualis biztosok által annak (t. i. a Kismezőnek) valóságos határai kimutattassanak s a szerint a collegium birodalmába bocsáttassék.“ Mely kérésre a városi tanács, márt. 22-ről mindenik recepta religióból egy-egy biztost az irt végre ki is nevezett.⁶⁾

A biztosok 1813. ápril 13 án tartott tanács gyűlésben 1179. sz. a. — a mint a jegyzőkönyv szól — „referálnak a Kismezőn levő unitárius collegium játszó helye megvizsgálásáról s jelentik, hogy

⁶⁾ A főcs. levéltárában a „kismező“ levelei közt.

„az irt collegium a fennforgó játszó hely tulajdonságáról és régi birtokáról bizonyítván, sőt annak sántzban létét is megmutatván, geometra Tokus István ur által az egész hely felméretett és találtatott az ide zárt topographica delineatio szerint⁷⁾ a praetendált hely 2035 quadrát ölnek, mely 10 véka 2 kupa és $\frac{3}{4}$ férőjü földet teszen, mely terrenumotska aránt a kirendelt biztosság vélekedése az, hogy az azon nemes ifjuság mulató helyéül besántzolás végett továbbra is birtokában meghagyathatik, ugy mindazonáltal, hogy az onnét a szőlő alyára által teendő országotja, mely eddig is ottan volt, a nemes collegium költségével adoptáltassék és 8 öl szélességre szaporittassék, és a legalkalmasabb járhatásra adoptáltassék.“

K. Nagy Lázár birta ezt a helyet aztán egész haláláig, mely 1837-ben bekövetkezvén a colleg. előjárósága kérésére a városi tanács által kirendelt biztosok ez évi aug. 5-én a záloglevélre vezetett irás szerént, visszaadták a collegiumnak.⁸⁾

Ettől kezdve 1884. dec. végig haszonbérbe volt adva, haszonbérlei lévén :

Simó Károly	1838—1843. évi	20 m. frtért.
Koncz László	1844—1850. „	27 „ „
Reich János	1851—1860. „	27 „ „
Nagy Lajos tanár	1861—1881. „	12 o. é. „
	1881—1884. „	16 „ „ „

s a mellett mindenik fizette a pásztorbért.

1877-ben a kormány iskolai kertek állítását sürgetvén, az E. K. Tanács 23. tangügyi sz. a. felhivja az isk. igazgatóságot, adjon véleményt, nem lehetne-e a Kismezőt faiskolának is használni. Az igazgatóság ajánlólag nyilatkozván, az E. K. Tanács 67—1877. tangügyi sz. a. meghatározta, hogy a Kismező, mint faiskolának nem eléggé alkalmas hely, adassék el s szereztessék egy alkalmasabb hely, a mi ha kivihető nem lenne, a Kismezőn is állittassék be a közelebbi ősszel a faiskola.

Alkalmasabb hely azonban nem találtatott s a Kismező is haszonbérbe lévén adva, a határozatot végre hajtani nem lehetett. Az ügy tehát szünetelt 1884. év dec. 14-ig, midőn e sorok írója bejelentvén, hogy a bérlet az év végével lejár, a kiadás iránt kérdést tesz. Mire az E. K. Tanács 251—1884. közíg. sz. a. „tekintetbe véve azt, hogy iskolánk udvara a népességhez képest kicsiny, hogy a tanulók csak távol találhatnak játszó helyet s azt is csak úgy, ha a tulajdonosok megtürik, tekintetbe véve azt miszerint ohajtandó,

⁷⁾ Az eredeti helyrajz most is megvan a levelek közt.

⁸⁾ Lásd a zálog levelet és visszaadó végzést a kismezőről szóló levelek közt nro. 16.

hogy a tanuló ifjuság, különösen a leendő belső emberek a fák szaporítása és ápolása módjában gyakorolják magokat, meghatározza, hogy a Kismezőt nem adja ki többé haszonbérbe, hanem játszó helyül és faiskolául megtartja.“ Felhivja azért az igazgatóságot, hogy azt a helyet vegye gondozása alá s annak a jelzett czélokia való használatáról adjon tervet és véleményt.

Az isk. igazgatóság a helyet a maga kebeléből kiküldött bizottsággal tüzetesen megvizsgáltatván 105—1885. sz. a. a maga véleményes javaslatát megtette s egyszersmind a felügyelés és használatra nézve kész szabály tervezetet terjesztett fel, melyet az E. K. Tanács 67—1885. közig. sz. a. megerősítvén, megtartás végett az igazgatóságnak visszaküldött.

E szabályzat pontjai kivonatilag következők:

1. Az isk. igazgatóság a Kismező feletti felügyeletet az igazgató által gyakorolja.

2. Fentartására szolgál a májálisok jövedelmének az igazgatóság által esetről-esetre meghatározandó része; az ifjuságtól önkéntes aláírás által e czélra begyülemelő összegek és ajándékok s a kert terményeinek jövedelme.

3. Használatára nézve megállapittatik, hogy a tanulók husvétől kezdve csakis jul. 1-ig használhatják játszó és üdülő helyül, még pedig a gyermekek csak is illető osztálytanítóik, a felosztályiak az isk. főnök, ellenőr vagy esküdt személyes felügyelete alatt mindenkor az ig. tanár előleges tudta és engedélye mellett.

4. A szőlők felőli részből egy darab külön szakittatik és faiskolának használtatik.

5. A bevételekről és kiadásokról mint „Kismező alap“-ról az isk. főnök külön naplót vezet s minden isk. év végével számadást ad be. Az alap pénze takarékpénztárba kezeltetik, a könyvecske az ig. tanárnál áll. A kiadások az igazgatóság utalványára tétetnek.

Az isk. igazgatóság gyümölcsfákkal jól ellátva, de minden kerítés nélkül vevén át a Kismezőt, már ez évben jó záros kaput és ajtót tétetett, a legszükségesebb helyekre kerítést huzatott s eleven kerítésül 300 drb. galagonya bokrot ültetett. Lapályos részét, mely hápa-hupás volt, egészen plániroztatta az idei májális s az árverezés utján eladott széna és gyümölcs termés jövedelméből.

Igy jelent meg ismét e helyen az ifjuság boldog serege f. évi mártius 25-én s felhangzott újra az 1810 óta, tehát 74 évig elnémult öröm zsvaj, mely reméljük ezután évről-évre minden megszakítás nélkül fog ismétlődni.

UNITÁRIUS EGYHÁZ ÉS VALLÁSTANÍTÁS.

Mindazok között a kérdések között, melyek egy egyház vallásos életét, vagy mondhatjuk általán lételét illethetik, kétségtelenül egyik legfontosabb a vallástanításé. Az ifjúságot vallásos szellemben nevelni: a kereszténység áldásainak, nemesítő, jótékony befolyásának, elveinek és erényeinek átszállítása a jövőre. Minden egyház eleitől fogva kötelességének is érzette az ifjúságot a vallási eszmék világába a saját felfogása szerint bevezetni, hogy így a kereszténységet a következő nemzedéknek átadja s azzal egyszersmind fennállását és jövőjét biztosítsa. Mai napság az ily törekvésnek sok mindenféle akadály áll útjában; maguk az egyházak is nem mindig számolnak kötelességük teljesítésében a helyzettel: az újabbkori miveltség értelmi kívánalmaival; s nem igyekeznek megtalálni azt az irányt, a melyet követve a keresztény vallásos elveket a legjobb formában ajánlhatnák egy fölvilágosodott kor ifju nemzedékének. De oly irányu törekvést mellett is, mely az értelmi tekinteteket szem előtt tartva a kereszténység tiszta eszméit, élővizét kívánja tápláléku nyújtani, meg kell engedni azt, hogy a siker, a mely különben minden akadályok ellenére is legalább részben elérhetőnek ígérkezik, azoktól a módoktól függ, melyeket a cél elérésére alkalmazunk és a lelkiismeretes eljárástól, a melylyel azokat alkalmazzuk.

Csalódásban ringatnók magunkat, ha azt hinnők, hogy egyházunkban a vallástanítás kérdése már oly megoldást nyert, hogy az többé nem is kérdés, hogy a kereszténység iránti kötelezettségünknek s egyházunk iránti tartozásunknak jelenlegi vallástanításunkkal teljes mértékben megfelelünk. Annyiban talán igen, hogy mindnyájan lényeges dolognak tartjuk s nem mulasztunk el egy alkalmat is annak hangsúlyozására, hogy az ifjúságot vallásos oktatásban kell részesíteni. De senki, a ki viszonyainkat magasabb mérték szerint ítéli meg, s a dolgokat nem úgy látja jóknak, a mint vannak, hanem a mint kellene lenniök, vallástanításunk állapotát nem találhatja kielégitőnek.

Régen a vallástanítás egyházainkban, az iskolamestereknek volt a kötelessége; ők végezték az ifjúság vallásos nevelését. Nem ren-